

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-90>

УДК 343.9

Музика В.В.

Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ ЛАТЕНТНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. У статті здійснено аналіз найбільш поширених підходів до визначення поняття «латентної злочинності», та на їх основі сформоване узагальнююче визначення даного поняття. Проведено кримінологічний аналіз основних причин виникнення латентної злочинності. Здійснено узагальнений аналіз критеріїв за якими класифікують латентну злочинність. Визначено, які негативні фактори здійснюють найбільш значний вплив на існування даного явища. Розглянуто мотиви, що спонукають потерпілих та свідків вчинення злочинів, не звертатися до правоохоронних органів. Зазначено дефекти, які існують в діяльності правоохоронних органів, що призводять до виникнення латентної злочинності. Наведено приклади шкоди, яка заподіюється суспільству, існуванням такого негативного суспільного явища, як «латентна злочинність». Наведено рекомендації щодо шляхів подолання даного явища.

Ключові слова: латентність, латентна злочинність, незареєстровані злочини, причини латентної злочинності, облік злочинів, протидія злочинності.

Музыка Vitalii

Bila Tserkva Staff Training Center of Personnel
of the State Criminal Execution Service of Ukraine

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE CAUSE OF OCCURRENCE AND THE WAYS OF LATENT CRIME RELEASE

Summary. The article analyzes the most common approaches to the definition of the concept of "latent crime", and on the basis of which a generalized definition of the concept is formed, namely: "latent crime – a crime that for one reason or another was not established or found and therefore was not reflected in the official record of the relevant state bodies". Criminological analysis of the main causes of latent crime has been carried out, and it is noted that the most perfect is the approach by which all causes of latent crime are divided into three groups: those directly related to the actions of criminals; circumstances related to the activities of law enforcement officers; the activities of other people who are aware of the crimes committed. A generalized analysis of the criteria for categorizing latent crime is carried out. It is determined which negative factors have the most significant influence on the existence of this phenomenon. The motives that motivate victims and witnesses to commit crimes, do not apply to law enforcement bodies are considered. The latency of individual crimes is significantly affected by psychological pressure on the victim from the perpetrator: persuasion, bribery, blackmail, threats, intimidation. When committing serious crimes or having serious consequences, criminals may apply financial incentives. There are defects that exist in the activity of law enforcement bodies, which lead to the emergence of latent crime. Examples of harm done to society, the existence of such a negative social phenomenon as "latent crime" are given. It is noted that latent crime is a disastrous flow to the rule of law in society and promotes the spread of crime. Recommendations on how to overcome this phenomenon are presented: improvement of legislation; provision of guarantees for the protection of witnesses and victims; raising the level of professionalization of law enforcement officers, strengthening their material base; the expansion of control over the activities of law enforcement and other bodies on the part of the public; ensuring the independence of the media; widespread legal propaganda among the population in order to increase its legal awareness and legal culture.

Keywords: latency, latent crime, unregistered crimes, causes of delinquency, crime records, combating crime.

Постановка проблеми. Об'єктивний облік всіх учинених злочинів є однією із необхідних умовою для успішної протидії злочинності, а таке явище, як латентна злочинність здійснює негативний вплив, як на діяльність правоохоронних органів, так і на всі суспільні відносини, що відбуваються в державі.

Як свідчить практика, за межами офіційного статистичного обліку залишається значна кількість фактично вчинених суспільно небезпечних діянь, що становлять масив латентної злочинності. За оцінками міжнародних дослідників, їх обсяг визначається на рівні 60% від усієї чисельності вчинених посягань. Подібне явище має місце в усіх країнах світу, в тому числі й в Україні.

Обрана тема є актуальною, теоретично і практично значущою. Адже, латентна злочинність породжує істотні негативні наслідки для успішної діяль-

ності правоохоронних органів і в решті, для всього суспільства, оскільки будучи не врахованою, залишається поза увагою відповідних суб'єктів протидії злочинності, породжує нові злочини, формує у громадян зневіру в здатність органів державної влади забезпечити їх безпеку, створити необхідні умови для захисту їх прав і свобод. Завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона причиняє.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання латентної злочинності розглядалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: В.Ф. Оболонцев, О.М. Гумін, А.П. Закалюка, А.А. Конев, Я.І. Гишинский, О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Лунеев, Р.О. Асеев, І.М. Мельник, В.І. Шакун, В.Н. Кудрявцева та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених даній проблематиці, ще чимало аспектів залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, немає єдиного підходу до визначення поняття латентної злочинності, а також, шляхів запобігання та подолання латентної злочинності.

Мета статті. Розкрити сутність поняття латентної злочинності, визначити причини латентної злочинності, навести можливі шляхи її подолання.

Виклад основного матеріалу. Існування значної кількості злочинів, невідомих правоохоронним органам і не відображених у статистичному обліку, є давньою, складною і гострою проблемою не тільки для України. При позначенні цього явища в численних дослідженнях застосовуються такі вирази, як «темний бік злочинності», «злочини, про які не було повідомлено поліції», «темне число», «темна цифра». Але найчастіше в науковій літературі уживається категорія «латентна злочинність» [1, с. 5].

У доктрині кримінологічної науки різні автори наводять різні думки з приводу визначення поняття «латентність злочинів».

Ще на початку 80-х років минулого століття А.О. Конев визначив латентну злочинність як «специфічне соціальне явище, що являє собою сукупність кримінально караних діянь, щодо яких могли (або не могли) виникнути оперативно-розшукові заходи» [2, с. 3].

А.П. Закалок визначає латентну злочинність як частку «злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді порушення кримінально-процесуального провадження та притягнення винних у їхньому вчиненні до відповідальності» [3, с. 177].

Я.І. Гишинський визначає латентну злочинність як «незарєєстровану частину злочинності» [4, с. 46].

В.В. Лунеев зазначає, що «латентна злочинність являє собою реальну, але приховану, або незарєєстровану, частину фактично скоєних злочинів» [5, с. 96].

В. В. Василевич визначає латентну злочинність як злочинність, «що не знайшла відображення в офіційних статистичних звітах» [6, с. 27].

Р.О. Асеев визначає латентність злочинів як «частину злочинності, яка залишається не зарєєстрованою правоохоронними органами та з різних причин не знаходить свого відображення в статистиці скоєних злочинів» [7, с. 41].

В.Ф. Оболонцев визначає латентну злочинність як «сукупність фактично вчинених, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відбиття в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності» [1, с. 12].

Отже, як ми бачимо, досить багато науковців досліджували питання визначення поняття латентної злочинності та давали визначення досліджуваного поняття. Тому, після аналізу вище вказаних визначень поняття латентної злочинності, можна зробити висновок що: латентна зло-

чинність – це злочинність, яку з тих чи інших причин не встановлено чи не виявлено і тому не було відображено в офіційному обліку відповідних державних органів.

Латентна злочинність існує в тій чи іншій мірі в усі часи і її наявність зумовлена різними чинниками як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

У наукових джерелах можна знайти багато різних підходів до визначення та класифікації причин латентної злочинності. На думку автора, найбільш досконалим є підхід за яким всі причини латентної злочинності розділяють на три групи:

- перша група причин – це ті, що безпосередньо пов'язані з діями злочинців;
- друга – це обставини, пов'язані з діяльністю правоохоронців;
- третя – це діяльність інших осіб, обізнаних про вчинені злочини.

До першої групи можна віднести такі причини, як: ретельна діяльність винного із приховання злочинного посягання, низький ступінь очевидності вчиненого діяння, витонченість способу вчинення злочину, «спеціалізація» і рівень «професіоналізму» винного, тощо. Необхідно врахувати, що ретельне маскування, винахідливість і конспірація злочинів, що вчиняються, є важливими факторами латентності, що набагато ускладнює розкриття і розслідування злочинів.

До другої групи відносять: відсутність належної реакції з боку правоохоронних органів на виявлену інформацію про злочин, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину, випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, тощо.

Дослідження кримінологів-науковців свідчать про те, що ефективність правоохоронної діяльності залежить від багатьох обставин, зокрема, від ресурсного й кадрового забезпечення. Цілком очевидно, що існує певна межа можливостей правоохоронців у справі виявлення й розслідування злочинів. На жаль, іноді причиною латентизації злочинів стає несумлінність самих правоохоронців. Серед мотивів таких дій найбільш поширені корупційні. Це явище в загальному вигляді вчені визначають як сукупність діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, посадових повноважень з метою задоволення особистих інтересів [8, с. 22–23].

До останньої групи відносять обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців та інших осіб, обізнаних про вчинені злочини, котрі з різних мотивів не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини.

Важливою складовою латентності злочинів є вмільний вибір злочинцем жертви. Об'єктом злочинного посягання в таких випадках стають особи, які незацікавлені в оприлюдненні факту вчиненого злочину. Злочинець враховує, що для такої жертви завдана їй шкода буде незначною порівняно з тим, що вона опиниться в центрі уваги правоохоронних органів.

На латентності окремих злочинів істотно позначається психологічний тиск на потерпілих

з боку злочинця: умовляння, підкуп, шантаж, погрози, залякування. При вчиненні тяжких злочинів або настанні тяжких наслідків злочинці можуть застосовувати матеріальні стимули.

Також, мотивами, що утримують потерпілих від заяви про вчинений злочин, можуть бути небажання оприлюднення інтимного боку життя, страх, відсутність віри у професіоналізм правоохоронних органів і їх здатність розкрити злочин, бажання уникнути зайвих проблем тощо. Іноді характер вчиненого злочину обумовлює причетність до нього потерпілого, який за несприятливого вирішення справи опиняється в ролі жертви. До таких злочинів належать, зокрема, шахрайство і хабарництво. Причетність потерпілого до вчиненого злочину в таких випадках є основною причиною їх латентності.

Латентна злочинність значно підриває найрезультативніший механізм протидії злочинності – принцип неминучості покарання. «Надзвичайно велика кількість осіб, які вчинили правопорушення і не понесли встановленої законом відповідальності, набуває в Україні загрозливого характеру і може перерости в масові заворушення. Таке становище можливе за умови коли не вживатимуться невідкладні заходи щодо подолання різниці між кількістю зареєстрованих заяв і повідомлень про злочини та притягненням винних до відповідальності» [9, с. 184].

При сучасному рівні розвитку науки точні цифри при оцінці фактичної (а отже, і латентної) злочинності отримати не вдається. Інформація щодо неї носить імовірнісний характер. У гносеологічному сенсі результати навіть найновітніших фундаментальних досліджень, здійснюваних із застосуванням комплексу сучасних методик, слід розглядати лише як імовірнісні знання з нижньою межею точності. Але одним із кримінологічних парадоксів можна вважати те, що в даному випадку імовірнісна інформація щодо злочинності буде більш точною ніж відносно визначені знання, отримані на основі даних офіційної реєстрації [10].

Отже, як ми бачимо, явище латентної злочинності справляє згубний вплив майже на всі суспільні відносини, що відбуваються в державі, і тому, як найскоріше повинні бути докладені всі зусилля, щоб навіть якщо не повністю подолати, так суттєво скоротити дане явище і його негативний вплив.

Щодо рекомендацій подолання латентності злочинів, то однією з цікавих є позиція О.М. Гуміна, який пропонує ряд заходів:

- виховання громадян в дусі високої правосвідомості та законослухняності;
- широке проведення правової пропаганди серед населення з метою підвищення його правосвідомості і правової культури;
- вдосконалення законодавства;
- вдосконалення статистичного обліку та звітності підрозділів органів Національної поліції, прокуратури, інших правоохоронних та медичних установ;
- забезпечення гарантій захисту свідків і потерпілих;
- усунення необ'єктивності, неповноти статистичних показників про фактичну злочинність, підвищення вимогливості до додержання порядку, ведення статистичного обліку, шляхом посилення контролю над ним;
- підняття рівня професіоналізації працівників правоохоронних органів, зміцнення їх матеріальної бази;
- систематичне проведення аналітичної роботи з визначення кількісно-якісних характеристик злочинності, виявлення повної кримінологічної характеристики особи злочинців;
- розширення можливостей контролю за діяльністю правоохоронних та інших органів з боку громадськості;
- забезпечення незалежності засобів масової інформації [11, с. 230].

Отже, як ми бачимо, шляхи подолання латентності злочинів існують, і якщо вони будуть не лише розроблятися в теорії, а й застосовуватися на практиці, то таке явище, як латентна злочинність може бути подолане.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що латентна злочинність є вкрай негативним явищем, яке досить поширене як в Україні, так і в усьому світі. Латентна злочинність справляє згубний вплив на правопорядок в суспільстві та сприяє поширенню злочинності. Існує значна кількість наукових праць вчених-кримінологів в яких розкривається сутність латентної злочинності та вказуються основні підстави її виникнення, окрім цього деякі науковці у своїх працях наводять ряд заходів за допомогою яких можна, якщо не повністю позбутися такого явища, як латентна злочинність, то суттєво його скоротити. Але щоб подолати латентну злочинність потрібно, щоб такі заходи не лише розроблялися в теорії, але й широко застосовувалися на практиці.

Список літератури:

1. Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 128 с.
2. Конев А.А. Основные криминологические характеристики латентной преступности. Омск, 1980. 47 с.
3. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української криминологічної науки*. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
4. Гилинский Я.И. Криминология. Курс лекций. Питер, 2002. 384 с.
5. Криминология : учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2009. 800 с.
6. Криминологія : навчальний посібник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колб та ін.; за заг. ред. О.М. Джужа. Київ : Атіка, 2010. 312 с.
7. Асеев Р.О. Проблемы выявления латентного взятничества. *Закон и жизнь: Междуна-родный научно-практический правовой журнал*. 2007. № 6. С. 41–44.
8. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ : Атіка, 2001. 250 с.
9. Шакун В.І. Межі впливу на злочинність. *Щорічник українського права*. 2010. № 2. С. 183–190.
10. Моніторинговий криминологічний аналіз злочинності в Україні (2009-2013 роки). Київ : Алерта, 2014. 654 с.
11. Гумін О.М. Проблема латентності насильницької злочинності: шляхи вирішення. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права : часопис*. 2009. Вип. 2(30). С. 226–231.

References:

1. Obolentsev V.F. (2005). Latentna zlochynnist: problemy teorii ta praktyky poperedzhennia [Latent Criminality: The Problems of Theory and Practice of Prevention]. Kharkiv : SPD FO Vapniarchuk N.M. (in Ukrainian)
2. Konev A.A. (1980). Osnovnye kriminologicheskie kharakteristiki latentnoy prestupnosti [The main criminological characteristics of latent crime]. Omsk. (in Russian)
3. Zakaliuk A.P. (2007). Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka [The course of modern Ukrainian criminology: theory and practice]. Kyiv : Vydavnychi Dim «In Yure». (in Ukrainian)
4. Gilinskiy Ya.I. (2002). Kriminologiya. Kurs lektsiy [Criminology. Lecture course]. Piter. (in Russian)
5. Kudryavtseva V.N., Eminova V.E. (eds.) (2009). Kriminologiya : uchebnik [Criminology: a textbook]. Moskva : Norma. (in Russian)
6. Dzhuzha O.M., Vasylevych V.V., Kolb O.H. (2010). Kryminolohiia : Navchalnyi posibnyk [Criminology: A manual]. (ed. Dzhuzhy O.M.). Kyiv : Atika. (in Ukrainian)
7. Aseev R.O. (2007). Problemy vyyavleniya latentnogo vzyatochnichestva [Problems detecting latent bribery]. *Zakon i zhizn' : Mezhdunarodnyy nauchno-prakticheskiy pravovoy zhurnal*, no. 6, pp. 41–44.
8. Melnyk M.I. (2001). Koruptsiia: sutnist, poniattia, zakhody protydyi [Corruption: the essence, concept, measures of counteraction]. Kyiv : Atika. (in Ukrainian)
9. Shakun V.I. (2010). Mezhi vplyvu na zlochynnist [The limits of the impact on crime]. *Shchorichnyk ukrainskoho prava*, no. 2, pp. 183–190.
10. Alerta (2014). Monitoryhovyi kryminolohichniy analiz zlochynnosti v Ukraini (2009-2013 roky) [Monitoring criminological analysis of crime in Ukraine (2009-2013)]. Kyiv : Alerta. (in Ukrainian)
11. Humin O.M. (2009). Problema latentnosti nasylnytskoi zlochynnosti: shliakhy vyrishennia [The problem of latency of violent crime: the ways of solving]. *Universytetski naukovi zapysky Khmelnytskoho universytetu upravlinnia ta prava : chasopys*, vol. 2, no. 30, pp. 226–231.